

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Katolska kyrkans roll i skräckfilm

En rollteoretisk analys av Katolska kyrkan i filmerna
Exorcisten och *Ritualen*.

The role of the Catholic church in horror movies
A role theoretic analysis of the Catholic church in the movies
The Exorcist and *The Rite*.

Per-Gunnar Lidström

Termin: VT - 2011
Kurs: RKT 140, Religionshistoria, 15 hp
Nivå: Kandidat
Handledare: Henrik Bogdan

Summary

My problem comes out of the bigger question “why the Catholic church is featured in horror films whenever a religious organization is in one?” I have detected in the horror films that I've seen that when a religious organization is in a horror movie it's the Catholic church that gets to act as church and religion. I have chosen the following problem: *How is the Catholic church presented in the horror movies The Exorcist and The Rite, and how can one understand these presentations from a role theoretic perspective?*

Since role theory has its background in the world of the theater with its actors and roles, it came naturally to use role theory, and specifically Goffmans dramatic model. I've used this model in a film analysis of the movies. My source material in this bachelors essay are the movies: *The Exorcist* (1973) and *The Rite* (2011). Focus has been on *The Exorcist*, since *The Rite* is a new film, I've only been able to treat it in a lesser degree.

Through the roles of Father Merrin, Father Karras, Father Lucas and Michael Kovac the Catholic church is presented in the films *The Exorcist* and *The Rite* as an international organization that's listening, and when it undertakes an assignment carries it through. The Catholic church is an organization with old rites that is in use to this day, and is a modern organization that is up to date both with the times and the scientific research. The Catholic church is present where the people are. Through Father Karras, Father Lucas and Michael Kovacs doubt they become human characters, through which also makes the organization a human one. The Catholic church is an organization that is prepared for the encounter with the evil forces. To give ones life for another human like Father Karras does when he sacrifices himself for the sake of Regan, is only featured in *The Exorcist*.

Search words/Sökord

Exorcisten, Ritualen, Filmanalys, The Exorcist, The Rite
Rollteori, Goffmans dramaturgiska modell

Innehållsförteckning

1.0 Inledning.....	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Frågeställning.....	1
1.3 Källmaterial.....	1
2.0 Tidigare forskning.....	2
2.1 Filmanalys.....	2
2.2 Skräckfilm.....	3
2.3 Katolicism på film och TV.....	6
3.0 Teori.....	8
3.1 Rollteori och Goffmans dramaturgiska modell.....	8
4.0 Metod.....	11
5.0 Material.....	11
5.1 Exorcisten.....	11
5.2 Handlingen.....	15
5.3 Ritualen.....	17
5.4 Handlingen.....	17
6.0 Analys.....	18
6.1 Rollteoretisk analys av Exorcisten.....	18
6.1.1 Framträdande.....	18
6.1.2 Roll/rutin och social roll.....	19
6.1.3 Inramningen.....	20
6.1.4 Personlig fasad.....	20
6.1.5 Uppträdande och manér.....	20
6.1.6 Främre och bakre regionerna.....	20
6.1.7 Intrycksstyrning.....	21
6.2 Rollteoretisk analys av Ritualen.....	21
6.2.1 Framträdande.....	21
6.2.2 Roll/rutin.....	22
6.2.3 Social roll.....	22
6.2.4 Inramning.....	23
6.2.5 Personlig fasad.....	23
6.2.6 Uppträdande och manér.....	23
6.2.7 Bakre och främre regionerna.....	24
6.2.8 Intrycksstyrning.....	24
6.3 Jämförande analys.....	24
6.3.1 Likheter mellan Exorcisten och Ritualen.....	24
6.3.2 Olikheter mellan Exorcisten och Ritualen.....	25
7.0 Populärkultur, religion och återförtrollningen av världen.....	27
8.0 Resultat.....	28
9.0 Diskussion kring forskningen och ämnet.....	29
10.0 Efterord.....	30
Litteratur- och övrig medialista.....	31

1.0 Inledning

1.1 Bakgrund

Min frågeställning kommer ur den större frågan ”Varför använder filmskapare sig av katolska kyrkan när en religiös organisation ska vara med i en skräckfilm?” Utan att ha ett specialintresse för skräckfilm har jag upptäckt i de skräckfilmer jag har sett att när en religiös organisation skall vara med är det katolska kyrkan som får agera kyrka och religion. Detta är jag nyfiken på och vill undersöka, och är mitt syfte med uppsatsen.

1.2 Frågeställning

Jag har smalnat av ovanstående större fråga och valt följande frågeställning:

Hur framställs katolska kyrkan i skräckfilmerna Exorcisten och Ritualen, och hur kan man förstå dessa framställningar utifrån ett rollteoretiskt perspektiv?

1.3 Källmaterial

Mitt källmaterial i denna uppsats är filmerna: *Exorcisten*¹ och *Ritualen*.²

Fokus kommer hamna på *Exorcisten* för att jag kommer kunna se den upprepade gånger på dvd. Då *Ritualen* är en ny film, som hade sin sverigepremiär 110304,³ kommer jag behandla den i mindre omfattning. Mer information om filmerna kommer längre fram i uppsatsen. Jag har valt dessa filmer för att katolska kyrkan är med på ett tydligt sätt och har en tydlig uppgift i filmen att fylla. Att filmerna har liknande tema, de handlar båda om exorcism, har också påverkat urvalet.

---

1 *The Exorcist* (2000), Warner Bros.

2 *The Rite* (2011), New Line Cinema.

3 <http://www.imdb.com/title/tt1161864/> (Hämtad 110428)

Kolumn C   Tekniskt- dramaturgiska strukturelement/hur man gör rent tekniskt
ex. Produktionsvillkor
estetik, stil, form
dokument/fiktion

Begreppen i Kolumn C kan passa bättre i kolumn B, ex. produktionsvillkor.

Filmberättande görs i stort sett genom två sätt;⁶ den aristoteliska dramaturgin. Den kallas även för anglosaxisk dramaturgi, en slarvigare benämning är ”3-aktaren”. Det innebär att filmen har tre akter; inledning, handling, och avslut. Den mesta film vi ser har denna struktur. Den är konfliktbaserad, vår hjälte står inför ett problem som måste lösas. Tidsaxeln är linjär, med en klar början (cowboyen rider in i staden) och ett tydligt slut (Cowboyen rider in i solnedgången). Det finns ett spänningsmoment som driver handlingen framåt, hur ska det gå? Kommer han/hon att klara det? Strukturen är så formulerad att publiken deltar känslomässigt, vi rycks med i handlingen och karaktärerna. Såväl en långfilm som en reklamfilm som berättar en historia har dessa delar. Det andra sättet att berätta film på är den episka formen. Den är emancipatorisk och öppen för tolkande och där blir åskådaren själv delaktig genom tolkandet. Associationer används för att belysa intrigen. Denna modell används i icke-kommersiell film. Som åskådare blir vi delaktiga i vår egen filmupplevelse genom att vi måste positionera oss inför det vi ser.

I filmsammanhang säger man att filmen blir till på klippbordet, att det är där tempot slutligen bestäms och filmen får sin form. Vid klippningen ser man vart filmen tappar fart, och behöver snabbas upp. När filmskaparen klipper sin film måste han eller hon göra många val, för vi får inte glömma att det filmas mycket mer än de ca 90 minuter vi ser på bio. Det kan bli så att man måste klippa bort en fin scen för att tempot inte fungerar.

När vi tittat på film ser vi det som presenteras för oss, men vi ser också det som inte presenteras, det som döljs. Genom att utelämna vissa delar kan vi manipuleras åt det ena eller andra hållet. Exempelvis kan en skräckfilm som inte visar blod, våld och slem vara nog så skrämmande som en som gör det, för vi betraktare fyller i själva det vi inte ser.

2.2 Skräckfilm

När jag här skriver om skräckfilm kommer jag röra mig i den nordamerikanska filmsfären. Men skräckfilm görs i många länder och varje land har sitt eget sätt att göra skräckfilm på, som exempelvis Japan, eller Spanien. Skräckfilm från dessa länder har haft stora framgångar utanför respektive land.

På 1930-talet uppstod *horror* som genre, det var när filmbolaget Universal släppte filmerna *Dracula* och *Frankenstein*.⁷ Men skräckfilmen är lika gammal som filmkonsten, *The Devils Mansion* (1896) av Georges Méliès, är troligen den första vampyrfilmen.⁸ Att klassificera

⁶ Ibid, 75

⁷ Worland, *The Horror film*, 19.

⁸ Cherry, *Horror*, 61.

skräckfilm är inte lätt. Hur gör man en genre av något som innehåller så olika teman som skräckfilmen gör, såsom monster, seriemördare och ockultism bara för att nämna några?⁹ Hur skall man klassificera en film som *När lammen tystnar* (1991)? Är det en skräckfilm eller en thriller? Då är det bättre att se skräckfilm inte som en genre utan som flera subgenrer där gränserna skiftar och går in i varandra.¹⁰ En genre som innehåller ett flertal kategorier som:

Subgenrer som delas upp efter ämne eller typ av monster, se nedan.

Cykler som enligt Stephen Neale är en grupp filmer som har sitt ursprung i en populär skräckfilm som ger kopior eller uppföljare, exempelvis *Halloween* (1978) och *Terror på Elmstreet* (1984).

Hybrider som enligt Rick Altman är korsbefruktning mellan olika genrer som blandas med skräckelement.

Stilar som associeras med olika studios som Universal (USA) eller Hammer (Storbritannien), eller filmer av en viss regissör, som exempelvis David Cronenburg.

Skräckfilmen kan delas in i följande subgenrer:¹¹

The Gothic	<i>Dracula</i>
Supernatural, occult and ghost films	<i>Exorcisten</i>
Psychological horror	<i>Psycho</i>
Monster movies	<i>Godzilla</i>
Slashers	<i>Terror på Elmstreet</i>
Body horror, splatter and gorefilms (including postmodern zombies)	<i>The fly, Hellraiser</i>
Exploitation cinema, videonasties or other types of explicitly violent films	<i>Saw</i>

Skräckfilmens olika kategorier ändras under tidernas gång, som vampyrfilmen, där varje tidsålder får den vampyr den behöver.¹²

Att skräckfilm är lågbudget ses som en styrka för då kan den utmana det konservativa status quo som inte högbudget film kan eller törs göra, för att den måste ”slå” brett och tjäna in sina kostnader. Skräckfilm kan därför visa på uttjänta och korrupta sociala värderingar.¹³

Skräckfilm går mot normen, och det som uppfattas som hyckleri.¹⁴ Detta kan den göra för att den inte tillhör etablissemanget. På detta sätt kan skräckfilmen anses vara friare än annan film, en frihet

9 Ibid, 2

10 Ibid, 3-4. I denna uppställning hänvisar Cherry till Stephen Neale och Rick Altman.

11 Ibid, 5-6

12 Ibid, 182-183

13 Worland, *The Horror film*, 253.

14 Axelson och Sigurdson, *Film och religion*, 245.

som gör att skaparna inte är begränsade i sitt skapande. Den begränsning de däremot kan ha är ekonomisk vilket innebär att de får lösa de eventuella specialeffekterna på ett så bra och ekonomiskt sätt som möjligt.

Skräckfilmen klarar sig igenom filmbranschens olika trender, det har den gjort bättre än vad exempelvis musikalen och westernfilmen gjorde. Dessa två genrer har minskat avsevärt och numera görs det få westerns och musikaler. Skräckfilmen är flexibel till sin natur och tar intryck av vad som händer i omvärlden, det som skrämmer oss, just nu. Under kalla kriget var man i USA rädd för invasion, alltså innehöll skräckfilmen från den tiden invasion av olika slag. Skräckfilmen speglar alltså den tid den kommer ur.¹⁵ Som ett exempel kan nämnas *Invasion of the bodysnatchers* (1956).

Aristoteles tankar om dramat som katarsis kan man applicera på skräckfilmen.¹⁶ Varför vill man i sin trygga vardag se en film som skrämmer livet ur en? Idén med katarsis är att man med dramats hjälp renar sig och inte själv behöver gå igenom det dramat precis har spelat upp. Detta fungerar både på individ- och samhällsnivå. Ett exempel på individnivå kan vara slasherfilmen där vi genom *point-of-view* klipp får se hur mördaren smyger på sitt offer, detta får oss som åskådare att identifiera oss med den åskådade/jagade, och inte med mördaren.¹⁷ Ett exempel på hur skräckfilm kan fungera som katarsis på samhällsnivå skulle kunna vara de invasionsfilmer som jag tidigare nämnt, exempelvis *Invasion of the bodysnatchers*. Genom att bli skrämmd av skräckfilm blir vår vardag än tryggare, och vi kan lugnt konstatera att det bara är på film, det är inte på riktigt. Genom att vi har utsatt oss för och levt oss in i en karaktärs liv och leverne och kanske död, kan skräckfilm här ses som en övning i empati, när vi identifierar oss i den jagade karaktären på filmduken borde vi kunna känna empati för andra människor i vår närhet.

Reklam för skräckfilm som posters och trailers tränar åskådaren och visar hur han eller hon skall reagera, här hänvisar Cherry till Berensteins forskning kring reklam för skräckfilm.¹⁸ Det är inte bara att titta och bli skrämmd, vi måste reagera på rätt sätt. Här spelar könsrollerna en stor roll, som kille skall man inte vända bort sin blick, och som tjej skall man söka skydd bakom sin date. Med upprepat tittande på skräckfilm socialiseras vi enligt Zillman & Weaver och vi lär oss hur vi ska titta och reagera på skräckfilm.¹⁹ Redan när vi ser en trailer för en skräckfilm vill vi bli skrämmda och få ett smakprov på vad som komma skall. Samtidigt som filmskaparna inte vill avslöja alltför mycket redan i trailern. Angående ovannämnda könsroller kan man i skräckfilmen se kvinnan både som offer och som hjälte och stark karaktär. I de första slasherfilmerna blir kvinnan och även mannen offer, men det är *the final girl* som klarar sig igenom prövningen och till slut omintetgör mördaren, se exempelvis *Fredagen den 13:e*. I reguljär film är det oftast mannen som får spela hjälte, även om det på senare tid har blivit fler och fler starka kvinnoporträtt.

Skräckfilmens viktigaste karaktäristik är de känslor den vill frammana.²⁰ Det är på denna frammaning som den sedan bedöms. Hur skrämmd blev du? Skräckfilm bedöms givetvis efter

---

15 Cherry, *Horror*, 10-11.

16 Worland, *The Horror film*, 13.

17 Cherry, *Horror*, 136.

18 Ibid, 48

19 Ibid 209

20 Ibid, 52

skådespelarprestationer och manus och andra kriterier, men om en skräckfilm är bra eller dålig är först och främst beroende på hur den lyckas skrämna åskådaren.

2.3 Katolicism på film och TV

Katolska kyrkan figurerar inte bara i skräckfilm utan är en del av film- och tv-landskapet.

As an intensely visual religion with a well-defined ritual and authority system, Catholicism lends itself to the drama and pageantry - the iconography - of film.²¹

Citatet ovan kommer från boken *Catholics in the movies*. Film är drama och berättande, den kristna tron innehåller, precis som annan religion, många berättelser. Katolska kyrkan klär dessa berättelser och sitt trossystem i en kostym som gör sig bra i visuellt bildberättande. Katolska kyrkan är dramatisk och har en dramatisk historia, en dramatik och historia som gör sig bra på film. Den absoluta tystnadsplikten är en dramatisk byggsten som har använts i flertalet filmer som exempelvis *Priest* (1994). Den hierarkiska strukturen och maktpositionen organisationen har, har också gjort sig bra på film i exempelvis *DaVinci koden* (2006) och *Änglar och demoner* (2009). I dessa båda filmer (och böcker) kan tilläggas att hemlighetsmakeri och fascinationen för det heliga är stora beståndsdelar.

”...Americans are the most religious people in the Western world.”²² McDannell fortsätter med att amerikaner går till kyrkan, synagogan och moskén mer än vad européerna gör. Detta borde göra att man som amerikan inte blir obekvämt eller tycker det är konstigt att se religiositet på film. Det gör det heller inte konstigt att man i film skildrar religiositet eftersom filmen speglar den värld eller samtid den kommer ur.

Katolska kyrkan har figurerat i film sedan stumfilmens dagar. Katolska immigranter skildrar både outsiders perspektiv och *the American way of life*. På bio är katolicismen, hellre än protestantismen *den* amerikanska religionen.²³ När de katolska invandrarna kom till USA hamnade de i en tuff verklighet där de fick kämpa för sitt leverne. De blev outsiders, men med hårt arbete och vilja så kunde de lyckas, och det är det man menar med *the American way*, att komma från ingenstans och lyckas bygga upp ett nytt och förhoppningsvis bättre liv. Man behöver inte ha sett alltför många filmer för att se att i immigrantens historia finns en berättelse väl värd att berättas.

På 1930-talet blev man orolig över omoralen i filmerna och skapade *Motion Picture Production Code*, kallas även för *the Hays Code* efter skaparen Will H. Hays. Riktlinjerna från denna produktionskod tillsammans med riktlinjerna från *Catholic Legion of Decency* har haft en stor inverkan på filmproduktionen i USA. På 1960-talet blev riktlinjerna gammalmodiga och *The Motion Picture Association of America* skapade ett klassificeringssystem för att skilja på filmer för en vuxen publik mot de som riktar sig till en barnpublik. Det är frivilligt att klassificera filmerna, men det är svårt att kunna få distribution för en oklassificerad film, och de stora biokedjorna visar

21 McDannell, *Catholics in the movies*, 14.

22 Ibid, 7

23 Ibid, 14

inte oklassificerad film.²⁴ Med Hays-koden hade filmskaparna varit tvungna att visa en korrekt katolicism, när den sedan byttes ut mot klassificeringssystemet öppnade detta upp för att kunna skildra negativa rollporträtt av katoliker. När filmkaraktärerna befinner sig i en övernaturlig situation använder de sig av katolska objekt och rum, men inte av institutionerna, omgivningen eller trossatser. Filmskaparna blev fria att använda en "...conjured up Catholicism when institutional corruption or gothic horror was needed."²⁵ Det är denna katolicism vi får se i skräckfilm, om man inte som i *Exorcistens* fall har haft med katolska rådgivare i produktionen. Det katolska som man använder sig av genom objekt och rum, ger filmen direkt en mystik och en spänning, urgamla ritualer, bortglömda bibliotek som innehåller hemligheter. Som filmskapare får man mycket mystik och spänning gratis genom användandet av dessa objekt och rum.

Hollywood är inte intresserade av att pingströrelsen utför exorcism hellre än katolska präster.²⁶ Att katolska kyrkan enligt Hollywood har ensamrätt på exorcism är intressant eftersom exorcism finns i flera religioner. Men när en exorcism skall skildras på film använder man sig av Katolska kyrkan. En anledning till att det har blivit så kan härledas till *Exorcistens* genomslagskraft. Den var och är en populär film som visade en gång för alla hur en exorcism går till och framför allt hur den skildras på film. Ett undantag mot detta är filmen *The Last Exorcism* (2010), i denna film är det en protestantisk präst som utför exorcism.²⁷ En teori kring varför det i huvudsak är Katolska kyrkan man använder sig av vid exorcism på film kan vara att man i filmskapande använder sig av redan fastställda begrepp, eller klichéer om man så vill. Med detta menas att man i filmsammanhang har skapat ett begrepp där en exorcist är en katolsk präst. Med användandet av detta kända begrepp kan filmskaparen känna sig lugn inför att publiken känner till begreppet och kan därför ägna sig åt att berätta sin berättelse på bästa sätt.

Att Katolska kyrkan inte har förlorat sin dragningskraft som religion i tv och film kan bevisas dels genom filmen *Ritualen* som hade svensk biopremiär våren 2011, men också genom tv-serien *Bluebloods* som började visas på TV4 under våren 2011. Här följer några exempel ur tv-tablån:

Bluebloods skildrar familjen Reagan i New York, en familj där pappa Frank (Tom Selleck) är polismästare i New York, äldste och yngste sönerna är poliser och mellersta dottern är åklagare och farfar var polismästare före pappa Frank. Katolicismen är inte någon stor byggsten i tv-serien men den finns där i bakgrunden. Att familjen är katoliker råder det ingen tvekan om, bl.a berättar äldste sonen, Danny Reagan i ett avsnitt om sin skoltid på katolska skolan. Ett stående inslag i serien är familjemiddagarna som sker varje söndag, om de alla har varit i kyrkan innan skildras inte, men man kan göra antagandet att så är fallet.

Science-fiction tv-serien *V* gjordes det en nyinspelning av för något år sedan, den visas för tillfället på TV6. Både i den gamla och nya versionen är Katolska kyrkan med! I den nya versionen heter karaktären Fader Jack Landry (Joel Gretsch).²⁸ I den gamla versionen från 1984 är en katolsk

---

24 <http://www.screenonline.org.uk/film/id/593210/> (Hämtad 110530)

25 McDannel, *Catholics in the movies*, 26-27.

26 Ibid, 29

27 <http://www.imdb.com/title/tt1320244/> (Hämtad 110525)

28 <http://www.imdb.com/title/tt1307824/> (Hämtad 110510)

präst med i motståndsrörelsen, denna rörelse har ganska många medlemmar vilket gör att rollen inte är så stor, i nyinspelningen däremot har Fader Jack fått en större roll, han är en av huvudkaraktärerna.

3.0 Teori

3.1 Rollteori och Goffmans dramaturgiska modell

Socialt liv påminner om teaterns liv, med sina scenbyten, masker och skådespelare. Detta tar rollteorin fasta på och utvecklar vidare. I denna uppsats kommer jag att fokusera på Goffmans dramaturgiska modell för den kommer fungera bäst till den frågeställning jag har.

”I den *dramaturgiska modell* Goffman använder sig av, betraktar han socialt liv som om det utfördes av olika aktörer på en teaterscen – eller snarare ett flertal teaterscener, eftersom det sätt som vi agerar på styrs av de roller vi innehar vid en viss given tidpunkt.”²⁹ Varje ny grupp eller nytt sammanhang vi beträder blir en ny teaterscen. Rollerna vi får kan variera från grupp till grupp. Om man inte får rollen som ”den rolige” så kan det vara svårt att väcka skratt, eller tvärtom om man har fått rollen som ”den rolige” hur skall man då kunna vara allvarlig?

Framträdande är det sätt vi agerar på i en viss situation i den grupp vi befinner oss i, för att påverka de andra deltagarna.³⁰ Individens kan här ses som skådespelaren som går ut på scenen för att spela sin roll i den pjäs han är med i. Dessa framträdanden sker varje dag. Framträdandet är beroende på i vilket sammanhang individen är en del av och vilka andra medspelare som är med i det ”skådespel” som framförs, just nu.

En roll/rutin är det handlingsmönster som vi agerar efter vid ett eller flera framträdanden.³¹ Roller som vi tidigare spelat kan vi senare spela varianter på. Vi kan även spela roller som har spelats för oss tidigare i våra liv.³² Exempelvis kan det sätt våra föräldrar framförde sina föräldraroller för oss påverka oss i vårt agerande som föräldrar, och även hur vi agerar som människor, ett skräckfilmsexempel på det är Norman Bates i *Psycho*, vars brott härleds till hans dominanta mor. Alla kan skifta mellan olika roller. Rollen utvecklas i samspel med de andra individernas roller.

Goffman ser på leken som ett förverkligande. Kyparen som leker rollen som kypare för att förverkliga den.³³ Att kyparen medvetet går in i rollen som kypare gör att han blir kypare, så genom kyparens lek blir hans yrkesroll verklig. Det sätt vi har sett hur en yrkesroll genomförs ger oss en idé om hur vi ska ta oss an den yrkesroll vi har.

Det är inte bara individen som kan framföra en rutin utan även ett team kan göra det. I ett teamframträdande ges någon rätten att leda den dramatiska utvecklingen. Denne kan ses som regissör, ex. prästen vid en gudstjänst eller en regissör vid en filminspelning. Det viktiga vid

---

29 Giddens, *Sociologi*, 106.

30 Goffman, *Jaget och maskerna*, 23.

31 Ibid, 23

32 Ibid, 69

33 Ibid, 71-72

teamframträdandet är att alla i teamet strävar åt samma håll. Bland teammedlemmarna är lojalitet, disciplin och försiktighet viktiga egenskaper.³⁴

Social roll är realiserandet av rättigheter och skyldigheter som är knutna till en given status. Den innehåller flera roller, som kan visas upp av den agerande inför lika eller olika publik, ett exempel på en social roll är lärare.³⁵ Vi alla tror oss veta hur en lärare skall uppträda, för att vi har alla haft och träffat många lärare under vår skoltid. Med lärarrollen kommer vissa skyldigheter och rättigheter som hör lärarrollen till. En lärarroll som kan vara svår att glömma när man sett den är läraren Caligula i filmen *Hets*, det är ingen skräckfilm, men Caligula inger skräck i sina elever och i åskådarna.

En given social fasad kan bli institutionaliserad, och blir då en kollektiv representation, och får en egen kraft. ”När en individ påtar sig en etablerad social roll finner han i de flesta fall att en speciell fasad redan har upprättats för den.”³⁶ Svårigheten med den institutionaliserade sociala fasaden blir hur man som individ skall kunna ta den till sig och göra den till sin. Men den institutionaliserade sociala fasaden kan också fungera som ett skydd eller ett försvar.

Fasad är ”den del av individens framträdande som regelbundet fungerar på ett allmänt och fastställt sätt för att definiera situationen för de personer som observerar framträdandet.”³⁷ Lite enklare kan man säga att det är den mask vi väljer för att utföra vårt framträdande. Dessa masker väljs, de skapas inte. De fysiska masker som används i skräckfilm för att inge skräck i biobesökaren kan ses som ett övertydligt exempel på fasader. Ett känt exempel är Jason med sin hockeymask i filmsviten *Fredagen den 13:e*.

Inramningen är en del av fasaden och är platsbunden, som exempelvis möbler, dekor och bakgrundsinslag.³⁸ Vårt framträdande påverkas av den inramning/miljö som vi befinner oss i. Vårt tal påverkas exempelvis om vi befinner oss på ett bibliotek eller på en konsert. Även vårt sätt att röra oss påverkas av inramningen, om vi går omkring på en utställning med porslins-skulpturer på piedestaler försöker vi röra oss på ett sådant sätt att vi inte stöter till något av konstverken. Ett skräckfilmsexempel på inramning är det ensamma huset på landet, eller skrämmande slottet med spindelväv och knarrande dörrar.

Personlig fasad är det personliga sätt och/eller utrustning vi använder oss av i vårt framträdande, det kan vara: kläder, kön, ålder, ras, utseende, insignier, ämbete, rang, vissa av dessa kan vara bestående eller föränderliga.³⁹ Den personliga fasaden som en polis använder sig av kan vara uniformen, och dess övriga utrustning. När vi ser en polis i uniform är det ingen tvekan om att det är en polis vi ser. Likaså när vi ser Freddy Kreuger i *Terror på Elmstreet*, när vi ser hans knivhandskar är det ingen tvekan om vad han är för en figur eller vad han vill.

Uppträdande och manér är delar av den personliga fasaden. Uppträdande är stimuli som berättar den agerandes sociala status och temporära rituella tillstånd. Manér är stimuli som berättar om den

---

34 Ibid, 75, 89 och 199

35 Ibid, 23

36 Ibid, 33

37 Ibid, 28

38 Ibid, 29

39 Ibid, 30

roll som den agerande räknar med att spela, i den pågående situationen.⁴⁰ Med uppträdandet och manéret får publiken/medspelarna reda på hur de skall interagera med, och se på sin medspelare. Medspelarna får också info om hur rollen är och önskas bli mottagen. Även här kan vi exemplifiera med ovanstående Freddy Kreuger, i hans uppträdande och manér är det mycket klart vilken roll han spelar och hur han vill bli sedd.

Vi kan förstärka vår roll, med manér, kroppsrörelser och poser. Framträdandet kan göras på sådant sätt att man eftersträvar idealitet, det ideala, det exemplariska. Det framför publiken är mer exemplariskt än det bakom scenen. Individens beteende har en synlig och en ”gömd” del. Där den synliga är mer idealiserad än den andra. För i ljuset av andra vill vi ge en så bra föreställning vi kan. I samspelet med andra måste individen i sitt framträdande använda sig av dramatik och bekräftelse för att bli signifikant för omgivningen, detta måste ske i samspel med andra. Det kanske måste ske på sekunden, t.ex. en domare i en sport. Han måste agera på ett trovärdigt sätt för att visa att han vet vad han gör.⁴¹ I skräckfilmens värld förstärks antagonists roll med manér, kroppsrörelser och poser så att vi som åskådare skall bli så rädda som möjligt och att vi skall förstå hur stark eller smart karaktären är och hur svårt det kommer bli för hjälten/hjältarna att lösa det problem de står inför.

Den främre regionen är den plats där framträdandet sker.⁴² Vi kan säga att den ligger mitt på teaterscenen, alltså nära publiken. Den bakre regionen är platsen bakom kulisserna eller bakom scenen.⁴³ Där kan man förbereda sitt framträdande eller slappna av efteråt.

Oftast skiljer man fysiskt mellan dessa båda regioner genom inramningen så att man inte skall komma in vid fel plats vid fel tillfälle. Som besökare på en restaurang befinner man sig i restaurangens främre region medan köket är den bakre regionen, mellan dessa båda regioner finns en vägg som skiljer dem åt. Som besökare på en restaurang får man väldigt sällan tillgång till restaurangens bakre region.

De som arbetar i de bakre regionerna skall uppfylla vissa tekniska normer medan de som jobbar i de främre regionerna ska uppfylla vissa expressiva normer.⁴⁴ Med detta menas att i vårt restaurang-exempel skall de som jobbar i köket kunna laga mat på en hyfsat hög nivå, medan de som jobbar i restaurangens främre regionen skall kunna tala för maten de serverar och vara kunden behjälplig.

Goffman nämner en tredje region som är utsidan.⁴⁵ Exempelvis kan denna region vara trädgården som går runt huset, där vår restaurang ligger. Vår uppfattning om restaurangen kan påverkas till det bättre om den ligger i ett fint hus med en fin trädgård.

Exempelvis kan detta se ut så här i en skräckfilm: Besökaren på det läskiga slottet befinner sig i främre regionen i exempelvis matsalen under middagen tillsammans med värden, och i bakre regionen, i det rum som besökaren får låna. Den lätt excentriske värden befinner sig också i främre regionen under middagen i matsalen, men när han går i slottets lönngångar befinner han sig i bakre

---

40 Ibid, 30

41 Biddle och Thomas, *Role theory*, 54-55 och 202.

42 Goffman, *Jaget och maskerna*, 97.

43 Ibid, 101

44 Ibid, 111

45 Ibid, 120

regionen. När han sedan anfaller sin gäst i gästrummet så har rummet förvandlats till främre regionen för både värden och gästen. Medan blodet från offret rinner ner och färgar mattan röd, återgår rummet till att bli en bakre region, men denna gång för värden.

Intrycksstyrning är det sätt som vi använder oss av för hur vi vill få andra att se på oss.⁴⁶ Vilket intryck ger vi i vårt framträdande? Om vi i framträdandet är hårda och kantiga blir intrycket hårt och kantigt. Situationen vi befinner oss i och de medspelare vi har bestämmer vilket som fungerar bäst. Om vi återgår till vårt restaurangexempel ovan påverkas besökaren av det intryck restaurangen ger, är det fräscht i lokalen? Är besticken rena? Är kyparen trevlig och hjälpsam? Om intrycket är positivt kommer besökaren troligen att återvända. Med intrycksstyrning hjälper antagonisten oss att se hur vi skall se på honom eller henne. Om vi ser antagonisten komma springande med en stor köttkniv i handen kan vi göra antagandet att denna karaktär vill skada. Om vi återgår till vårt Freddy Kreuger-exempel, vi har knivhandsken, hans brända och förvridna ansikte, hans manér tillsammans med karaktärens intrycksstyrning, med allt detta råder det ingen tvekan om vad han vill och hur vi skall se på honom. I sviten med *Terror* på Elmstreet-filmerna görs det mycket lite för att förändra sättet vi skall se på Freddy Kreuger.

4.0 Metod

Vid analysen har jag använt mig av modellen i boken *Filmanalys*, som jag beskrivit. För att kunna besvara min fråga har jag fokuserat på karaktärerna Fader Merrin och Fader Karras i *Exorcisten*. I *Ritualen* har jag fokuserat på karaktärerna Michael Kovac och Fader Lucas. Jag har fokuserat på dessa karaktärer för att det är den kontaktyta som filmernas karaktärer har med organisationen Katolska kyrkan. Genom karaktärerna får vi se hur Katolska kyrkan agerar kyrka (i filmerna) och framförallt hur filmskaparna vill att Katolska kyrkan skall agera kyrka. Jag har sett på dessa karaktärer ur ett rollteoretiskt perspektiv och gjort jämförelser mellan karaktärerna för att se vad som skiljer och vad som är lika. Jag har valt rollteorin och där speciellt Goffmans dramaturgiska modell, eftersom jag vill undersöka vilken roll Katolska kyrkan får i mitt empiriska material.

5.0 Material

Jag har delat upp presentationen av respektive film i två delar.

5.1 *Exorcisten*

Exorcisten kostade 12 miljoner dollar att göra 1973. Första lanseringen spelade den in 193 miljoner dollar i USA, sedan dess har den spelat in 441 miljoner dollar världen över.⁴⁷ Filmen har

---

⁴⁶ Giddens, *Sociologi*, 106.

⁴⁷ Cherry, *Horror*, 8.

lett till två efterföljare, *Exorcisten II: Kättaren*,⁴⁸ *Exorcisten III*,⁴⁹ och två *prequels*,⁵⁰ *Exorcisten: Begynnelsen*,⁵¹ och *Dominion: Prequel to the Exorcist*.⁵² Filmen *Exorcisten* har släppts i tre versioner.⁵³

1973 Originalversionen

1998 25 årsjubileums-versionen på dvd, med bortklippta scener som extramaterial.

2000 ”Versionen som vi aldrig tidigare har sett” på dvd med ovanstående bortklippta scener inklippta i filmen.

I min uppsats har jag använt mig av den senaste versionen från 2000. I denna version har man klippt om slutet för att ge ett mer hoppfullt sådant. Regan MacNeils förändring från besatt till frisk har gjorts tydligare, detta har man gjort för att i medeltida katolicism krävde ett möte med djävulen en förändring. Chris MacNeil behåller medaljongen som Fader Dyer ger till henne.⁵⁴ Jag har inte sett originalversionen från 1973 så jag kan inte göra någon jämförelse versionerna emellan.

När *Exorcisten* kom 1973 fanns det de biobesökare som svimmade och spydde, när de såg den.⁵⁵ Filmen bannlystes i England och Irland, där den kom ut på video sent 1990-tal. Den bannlystes också i Tunisien för att den sågs som propaganda för kristendomen.⁵⁶ Billy Graham, tv-predikant ansåg att ”det fanns en ondska förkroppsligad i själva celluloiden på filmen”.⁵⁷

Exorcisten påverkade både kyrkans- och filmens värld. Präster och katolska artefakter blev vanligare i skräckfilm. 1978 fick katolska kyrkan en ny konservativ påve, Johannes Paulus II, han utsåg exorcister i stiftet. Filmen blev en publiksuccé men rosades inte av kritikerna.⁵⁸

Prästansökningarna ökade efter filmen. Enligt Mark Kermode var *Exorcisten* ”den bästa reklam för katolicismen som världen någonsin sett.”⁵⁹

Filmen hade premiär mitt under Watergate-skandalen. I filmen finns ett flertal referenser till 70-talets vardag i USA, som vietnamkriget. Bland annat har Fader Merrin bott i Woodstock, som ju blev känt pga musikfestivalen 1969. Att man har lyckats plantera filmen i vardagen tros vara

---

48 *The Exorcist II: The Heretic* (1977) Warner

<http://www.imdb.com/title/tt0076009/> (Hämtad 110512)

49 *The Exorcist III* (1990) Morgan Creek Productions

<http://www.imdb.com/title/tt0099528/> (Hämtad 110512)

50 *Prequel* = är en uppföljare till en film som utspelas före den förra filmen, ex. film A blir mycket populär, filmbolaget beslutar sig för att göra en uppföljare, film B, men tidsmässigt ligger filmen före film A, alltså blir film B en prequel. Med en prequel kan man presentera händelser som ligger som bakgrund till det som skedde i ursprungsfilmerna.

51 *Exorcist: The Beginning* (2004) Morgan Creek Productions, Dominion Productions

<http://www.imdb.com/title/tt0204313/> (Hämtad 110512)

52 *Dominion: Prequel to the Exorcist* (2005) Morgan Creek Productions.

<http://www.imdb.com/title/tt0449086/> (Hämtad 110515)

53 Hantke, *Horror Film*, 99.

54 McDannel, *Catholics in the movies*, 221-222.

55 Schreck, *The Satanic Screen*, 171.

56 Axelson och Sigurdson, *Film och religion*, 246.

57 Ibid

58 McDannel, *Catholics in the movies*, 202-203.

59 Axelson och Sigurdson, *Film och religion*, 246.

bakgrunden till filmens framgång. *Exorcistens* succé anser man också vara blandningen av dyr studioproduktion och exploitationfilmens äckel-effekter. Den besatta Regan leviterar ovanför sängen, spyr gröna spyor och vrider huvudet 180 grader. Hon onanerar med ett krucifix medan hon skriker obscena ord. Detta anses ha varit omöjligt att skildra i en storfilm bara några år tidigare.⁶⁰

Filmen är baserad på boken av samma namn av William Peter Blatty som även var producent till filmen. *Exorcisten* är inspirerad av den förmodade exorcismen av Douglas Deene som ansågs vara en besatt 14-årig pojke som bodde med sin familj vid Mount Rainier. William Bowdern, en jesuitpräst och exorcist utförde exorcismen och sålde sedan historien till Washington Post.⁶¹

Denna artikel såg Blatty och blev intresserad och ville utforska detta vidare, men Blatty fick inte tillgång till anteckningarna från exorcismen av ärkebiskopen pga att familjen inte ville dra uppmärksamhet till sig. Blatty skrev istället en roman inspirerad på den exorcismen men utan några kopplingar till den. När ärkebiskopen Ritter bad en jesuitisk utredare att utreda ärendet i Mount Rainier kom han fram till att pojken inte var besatt av demoner, utan hade en psykosomatisk störning. Men när Blatty träffar Bowdern anser Bowdern att pojken var besatt. 1993 publiceras boken *Possessed* av Thomas B. Allen som baseras på exorcismen som Blatty hade som utgångspunkt när han skrev sin bok. Allen fick tillgång till de personliga anteckningarna från exorcismen 1949, de anteckningar som Blatty ville låna men inte fick tillgång till.⁶²

William Friedkin anlidade katolska präster, exorcister för att få rätt stämning. Bland annat påpekade de att det skulle vara mer svordomar. Jason Miller som spelar Fader Karras, hade studerat för att bli jesuitpräst men avslutat studierna, Friedkin vägrade ta en skådespelare som inte var katolskt uppfostrad till att spela Fader Karras.⁶³

William Friedkin som tidigare hade gjort *The French Connection* (1971) eftersträvade realism. Han ville att skådespelarnas känslor skulle vara äkta, därför skrämde de på riktigt under inspelningens gång. Inspelningen gick från att ta tre månader till åtta månader. Kontroverserna under inspelningen utgjorde bra pr för filmen.⁶⁴ Det finns ett antal bud om hur lång inspelningstiden var, se nedan.

För att krydda skrivierna om filmen antog man att de olyckor som hände under inspelningen var orsakade av onda krafter pga ämnet som behandlas i filmen, att det skulle fungera som en varning för filmskaparna. Men Max von Sydow som spelar Fader Merrin hävdar att det som hände skulle hända vilken inspelning som helst som håller på i 15 månader(!), vilket är en lång inspelningstid. Bland annat hamnade statyn av demonen Pazuzu på villovägar när den skulle skickas till Irak, istället hamnade den i Hong Kong. Max von Sydows bror dog när Max kom till inspelningen. Interiörerna brann upp och försenade inspelningen. Skådespelaren Jack MacGowran dog en vecka efter sin karaktärs död i filmen. Att marknadsföra en film på detta sättet är inget nytt, Roman Polanskis film *Rosemarys baby* (1968) anses ha varit förföljd av olyckor som inte kan

---

60 Worland, *The Horror Film*, 100.

61 Shreck, *The Satanic Screen*, 170.

62 Kermodé, *The Exorcist*, 15-16, 11.

63 Schreck, *The Satanic Screen*, 170.

64 McDannell, *Catholics in the movies*, 200-201.

förklaras på något naturligt sätt, men oenigheten kring detta är stor.⁶⁵

I boken *The Devil*, frågar Jeffrey Burton Russel, varför presenteras djävulen som dum nog att besätta en liten flicka, istället för en nations regering?⁶⁶ Detta besvaras i den senaste versionen av filmen där Fader Merrin och Fader Karras sitter i trappan under en paus i ritualen och för ett samtal om varför Regan är besatt. Fader Merrin svarar att hon har blivit besatt för att få oss att tvivla på att Gud kan älska oss. Kermode skriver även att målet för demonens attack är inte enbart Regan utan de i hennes närhet.⁶⁷ Denna scen i trappan var inte med i första versionen från 1973.

En katolsk läsning av *Exorcisten*, är att mamman som sexuellt aktiv, skild och singel kan vara ansvarig för att djävulen kom in i hemmet, hon är genom sitt leverne skyldig till synd. Den kvinnliga sexualiteten skildras som en ohelig avvikelse och som måste tuktas och utplånas av celibata manliga karaktärer. Det som Fader Karras och Fader Merrin verkligen exorcerar är deras skräck för det kvinnliga andra/other.⁶⁸ Jag nämner denna läsning av filmen för att visa på ett sätt att se filmen, ur ett köns- och sexualitetsperspektiv. Det kan också vara ett sätt att förstå varför Regan blir besatt. Men om Chris är orsaken till att demonen kan komma in i deras familj varför inte ta henne? Regan är ännu inte sexuellt aktiv och har därför inte gjort sig skyldig till den typen av synd som Chris gör, enligt denna läsning. En anledning till varför demonen väljer Regan istället för Chris kan vi se i ovan nämnda scen i trappan. Om demonen vill skada Chris är det bästa målet hennes barn, alltså Regan.

Exorcisten innehåller det monstrosa-feminina, som är en form av gränsöverskridande feminitet. Enligt Barbara Creed handlar det inte om sexuell nedtryckning av kvinnor eller deras befrielse från sexuell nedtryckning utan om misslyckandet att hämma kvinnors sexualitet.⁶⁹ Enligt denna läsning av filmen måste den kvinnliga sexualiteten hämmas och bindas. Det monstrosa-feminina är ett svar på misslyckandet av det. Gränsöverskridandet gör att det blir objekt, för att något skall vara objekt skall något gå över gränsen från att vara subjekt till att vara objekt, ett exempel kan vara den döda kroppen. Vi känner igen kroppen men personen som vi kände är inte längre där, det är bara en död kropp. Vår respons på det objektiva blir att vi mår illa eller äcklas helt enkelt. Regans spyor, onanerandet med krucifixet gör oss äcklade och/eller illa till mods.

Ett sätt för skräckfilmen att skrämmas med abjektion är att använda sig av specialeffekter, på detta sätt luras publiken att tro att det är verkligt. När kritikerna såg *Exorcistens* kroppsliga fokus blev de obekväma genom kopplingen mellan det kroppsliga och det spirituella, inte av våldet eller sexualiteten i filmen.⁷⁰

Under 80-talet ökar protestanter sin användning av exorcism som psykoterapi, för att bli av med beroende och personlighets åkommor.⁷¹ När exorcism nämns i filmen första gången är det i form av en chockbehandling som skulle kunna bota Regans personlighetsstörning. Läkarna själva säger att

---

65 Schreck, *The Satanic Screen*, 171 och 139.

66 Ibid, 169

67 Kermode, *The Exorcist*, 44.

68 Schreck, *The Satanic Screen*, 170.

69 Cherry, *Horror*, 109 och 112.

70 McDannell, *Catholics in the movies*, 204.

71 Ibid, 203

det fungerar men inte som de troende tror. Det läkarna menar är att exorcismen ger en placebo-effekt. Att den besatte tror på exorcismen och därigenom blir frisk.

William Peter Blatty hade en fattig uppväxt, nära sin mamma. Han blev stipendiat på en jesuitisk elit-highschool, blev sedan också stipendiat på jesuitiska Georgetown universitetet. Boken *Exorcisten* kommer ur en mans konfliktfyllda känslor till hans döda mor, filtrerade genom hans uppväxt på jesuitskolor. Blatty skrev en realistisk bok, och lät Friedkin göra en hyperrealistisk skräckfilm, för Blatty ville dela med sig av sina verkliga erfarenheter till publiken. Han väver in sin egen personlighet i handling och karaktärer. Filmen visar hans syn på exorcism, på tvivel, på död och mammor. Blatty skapade en surrogat-känsla för publiken både om exorcism och hans spirituella tvivel genom en dokumentär-lik film.⁷²

Enligt *Exorcisten* är katolska kyrkan den enda sanna tron, som djävulen räds, och att dess ritualer kan driva ut demoner. *Exorcisten* är inte bara en skräckfilm, den är en katolsk skräckfilm, och mer specifikt är den en jesuitisk skräckfilm. *Exorcistens* jesuitiska rötter syns i filmen. Teater spelade en stor roll i jesuitisk utbildning, man la ner stor möda på att få det så verkligt som möjligt på teaterscenen. Så också i filmen *Exorcisten*, som är inspelad på jesuitiska universitetet Georgetown och Fordham. Jesuiterna skulle verka i samhället, jesuitiska missionärer var toleranta mot andra kulturer och människor. De såg Guds närvaro i mötet med andra. Jesuiterna frågar om sin egen vilja är Guds vilja. *Exorcisten* tror på sin fiende. Guds och djävulens existens är inte ifrågasatt av Blattys generation, de är givna.⁷³

För Blatty fanns det bara ett slut för en heroisk präst, den goda döden. Fader Karras räddar Regan genom att offra sig själv, att visa på den uppoffrande kärleken. För Fader Karras är det mässan som helar inte exorcismen. Offret, handlingen räddar, inte exorcismens ord, först då blir hon fri.⁷⁴ Att ge sitt liv för andra som Jesus gjorde. När Fader Karras besöker sin sjuka mamma på sjukhusets psykiska avdelning, får vi en parallell till, nämligen Jesus. När de sjuka klänger på Fader Karras när han går genom salen, precis som det beskrivs i evangelierna att de sjuka gör när de träffar Jesus. Men i filmen är det tydligt att Fader Karras är obekvämt i rollen som frälsare.

5.2 Handlingen

Filmen börjar med några vyer över ett bostadsområde i USA, sedan förflyttas vi till en arkeologisk utgrävning i Irak. På utgrävningen ser vi Fader Merrin (Max von Sydow), han är med när de gör ett mystiskt fynd, en liten skulptur.

Handlingen fortsätter sedan i Georgetown i Washington, där det pågår en filminspelning på campus där Chris MacNeil (Ellen Burstyn) som är en fränskild skådespelare spelar en av huvudrollerna. I bakgrunden vid filminspelningen ser vi Fader Karras (Jason Miller). Chris bor i ett hus i närheten av campus med sin 12-åriga dotter Regan MacNeil (Linda Blair) och sina assistenter. Chris och Regan har ett bra mor-dotter förhållande och kan prata om allt. Förhållandet mellan Chris

---

72 Ibid, 204-207

73 Ibid, 203, 210-211, 214

74 Ibid, 220

och hennes ex-man är inte det bästa. Fader Karras jobbar som präst och psykiatrisk rådgivare på universitetet och bor på campus, är utbildad katolsk präst och psykolog. Sedan en tid tillbaka (vi får inte veta hur länge) är han inne i en troskris, han säger sig ha tappat tron. Hans mamma är gammal och sjuk och han ber om förflyttning så att han kan vara närmare henne.

En morgon när Chris vaknar märker hon att Regan sover i hennes säng, när hon frågar varför hon gör det får hon svaret att Regans säng hoppade så mycket att det var omöjligt att sova i den. Regan undersöks, det konstateras att hon har en nervskada, de får medicin. Chris får reda på att de behöver inte ta kontakt med någon psykolog ännu utan nu skall de bara vänta och se. Fader Karras mamma blir sjuk och läggs in på sjukhus. När han kommer till henne ger hon honom skulden för att hon sattes där, fast det är hennes bror som gjorde det. De sjuka på avdelningen klänger på Fader Karras när han går genom salen till sin mamma.

På ett kalas hemma hos familjen MacNeil kommer Regan ner och kissar på mattan mitt framför gästerna. På festen får vi även reda på att Fader Karras mamma har dött. Regan undersöks ytterligare, denna gång är det hjärnan som undersöks. Efter undersökningen kommer läkarna hem till Chris och Regan och de får se hur hon kastas omkring på sin säng, hon slår även till en av läkarna. Det konstateras att hon har delad personlighet, det blir mer undersökningar. Burke, regissören till filmen som Chris är med i hittas död inte långt från deras hem. Han har slängts ut ur ett fönster och ramlat nerför en trappa, och vridit huvudet 180 grader. Detta undersöks sedan av polisen.

Regan undersöks av en psykiater, som kan kommunicera med det som antas finnas inuti Regan. Regan undersöks ännu en gång, efter undersökningen nämns besatthet och även exorcism. Enligt läkarna fungerar exorcism. Fast inte på det sätt som de troende tror sig veta, att de onda andarna fördrivs, utan det är mer som en chockbehandling. Chris tar nu kontakt med Fader Karras och undersöker möjligheten att göra en exorcism. Fader Karras berättar för henne att det görs inte längre, inte sedan man upptäckte de psykiska sjukdomarna. Han har aldrig träffat någon exorcist, och innan det kan genomföras måste en undersökning göras av kyrkan för att kunna få kyrkans tillstånd att göra en exorcism. Han förklarar också att det kan vara farligt för patienten. Han går med på att träffa Regan, men inte som präst utan som psykiater. När de träffas spyr Regan grönt slem på honom. Efter denna träff börjar Fader Karras sin undersökning av Regan. När han är klar med den blir det klart för honom att det behövs en exorcism. Fader Karras träffar sin överordnade för att ordna exorcismen och han i sin tur tar kontakt med Fader Merrin, som för tillfället jobbar i Woodstock.

Fader Merrin och Fader Karras hjälps åt under exorcismen. Fader Merrin dör under exorcismen, och i ett tillstånd av klarhet/desperation erbjuder Fader Karras sin egen kropp till demonen. Med sina sista krafter slänger han sig ut genom fönstret och ramlar nerför samma trappor som Burke gjorde. Innan Fader Karras dör får han sista smörjelsen av sin kollega Fader Dyer. Regan minns inget av det som hänt och nu är hon fri från demonen. Familjen flyttar från området, troligen hem till Kalifornien, vi får inte veta vart de åker.

5.3 Ritualen

Filmen är baserad på verkliga händelser, och bygger på boken *The Rite*, av Matt Baglio. Fader Gary Thomas är präst i Kalifornien, han får en förfrågan från sin biskop att åka till Rom för att gå en kurs i exorcism. Han är tveksam först men åker sedan till Rom. Där träffar han journalisten Matt Baglio som fick vara med honom under hans studietid.⁷⁵

New Line Cinema är ett av produktionsbolagen bakom filmen, de har erfarenhet av skräckfilm. Filmen är bra fotograferad, man har lagt ner mycket tid på fotot. Man har lagt ner mycket energi på ytan, att göra en snygg film. Bra effekter filmen igenom, känns lagom och inte för mycket. Budgeten uppskattas till 37 miljoner dollar. Filmen är inspelad i USA, Ungern och Italien, och är regisserad av svenske regissören Mikael Håfström.⁷⁶

5.4 Handlingen

Michael Kovak (Colin O'Donoghue) är uppvuxen på en begravningsbyrå i en liten stad på amerikanska landsbygden, för att komma därifrån går han en katolsk prästutbildning. Fyra år senare vill han avsluta sina studier utan att prästvigas, för han känner att han inte har någon tro.

Samma kväll som Michael har e-postat sin lärare angående att han vill sluta ser Fader Matthew (Toby Jones) Michael på andra sidan gatan, när Fader Matthew skall springa över gatan till honom kommer det en cyklist, som måste väja för Fader Matthew och blir därför påkörd av en bil. Michael rusar till henne och ger henne sista smörjelsen, innan hon dör. Fader Matthew ser detta och han ser något i Michael som Michael inte själv ser. Fader Matthew har fått i uppdrag att hålla ögonen öppna för tänkbara studenter som kan/vill bli exorcister, och Michael har utan tvekan varit en bra student så Fader Matthew rekryterar/övertalar honom till att gå en kurs i Rom för att bli exorcist. När han kommer tillbaka till universitetet efter kursen/sommaren skall de prata vid igen angående att han vill avsluta sina studier.

Michael åker till Rom, börjar på kursen, men han är skeptisk. På kursen går också Angeline (Alice Braga) som är journalist. Fader Xavier (Ciarán Hinds), hans lärare, skickar honom till Fader Lucas Trevant (Anthony Hopkins) en erfaren exorcist som bor i utkanten av Rom, för att Michael skall få praktisk erfarenhet. Fader Lucas och Fader Xavier är kompisar sedan studietiden. Fader Lucas tar Michael med sig på några exorcismer. Michael tvivlar fortfarande för han är mycket för den medicinska och vetenskapliga förklaringen. Fader Xavier säger att man först måste konstatera att det inte är en vanlig sjukdom, när det är gjort, då kan man genomföra en exorcism.

En gravid kvinna Rosaria (Marta Gastini) är besatt och Fader Lucas och Michael behandlar henne. Det antyds att det är hennes pappa som är far till barnet. Till slut läggs hon in på sjukhuset där hon föder sitt barn och båda två dör, detta gör att Fader Lucas tappar fattningen. Under tiden dör Michaels far Istvan Kovak (Rutger Hauer) hemma i USA. Michael börjar se syner och är sårbar för en attack från demoner. Han pratar med sin far i telefonen flera timmar efter att fadern dödförklarats, han har alltså ovetandes pratat med en demon. Michael och Angeline åker hem till

⁷⁵ <http://www.mattbaglio.com/book.html> (Hämtad 110420)

⁷⁶ <http://www.imdb.com/title/tt1161864/> (Hämtad 110420)

Fader Lucas som inte är sig själv, han har blivit besatt. Han ber Michael att låsa in honom och hämta Fader Xavier. De får inte tag på honom utan de tar tag i det själva. Utan att ta reda på om det finns någon medicinsk förklaring till hans beteende. Första försöket funkar inte, för att Michael tvivlar, demonen som har tagit Fader Lucas är stark, och blandar lögner och fakta om vartannat. Michael får hjälp av Angeline. Demonen säger sig ha valt ut Michael redan från det att han var barn. Michael har hittills inte trott på djävulen. Genom att tro på djävulen och därigenom på Gud får han sin tro tillbaka och kan därefter driva ut demonen som visar sig vara Baal.

Innan hemresan besöker Michael Fader Lucas som nu är frisk och som berättar att han såg sig själv i Michael. Michael åker hem och arbetar som präst.

6.0 Analys

Analys av *Exorcisten* och *Ritualen*. I analysen skall jag använda mig av Goffmans dramaturgiska modell.

6.1 Rollteoretisk analys av *Exorcisten*

Jag kommer titta särskilt på Fader Merrin och Fader Karras, de är huvudkaraktärer i filmen och för att senare kunna göra jämförelser med *Ritualens* huvudkaraktärer, Michael Kovak och Fader Lucas.

6.1.1 Framträdande

Vi får träffa Fader Merrin redan i början av filmen på utgrävningen i Irak. Fader Merrin ger ett ålderstiget intryck, man ser redan från första början att han har varit med ett bra tag och har mycket erfarenhet. Det etableras redan där att han äter hjärtmedicin. När han kallas därifrån ger han intrycket att han är van vid att kallas än hit och än dit och att han är tjänstvillig. Samma sak sker när Fader Merrin är i Woodstock och får meddelandet att han behövs i Washington, då åker han med en gång. När de båda prästerna sedan möts är Fader Merrin lugn och saklig, han berättar med en gång vad som kommer behövas i form av utrustning, när Fader Karras vill berätta hur demonen har manifesterat sig säger Fader Merrin: "Det finns bara en!". Det blir ingen tillrättavisning men han är tydlig. Denna exorcism är inte Fader Merrins första, faktiskt så vet vi inte hur många han har gjort, det vi får reda på i filmen är att han har varit med om en exorcism tidigare i Afrika, och den exorcismen tog flera månader. Under hela ritualen ger Fader Merrin ett gott och handlingskraftigt intryck.

Fader Karras får vi se första gången på campus vid universitetet i Georgetown. Ganska snabbt efter det får vi en skymt av en diskussion han har med en annan präst där han berättar om sin troskris och otillräcklighet. Denna troskris följer honom sedan filmen igenom ända tills exorcismen. När Fader Karras träffar sin mamma i New York är det uppenbart att de står varandra nära, och att han verkligen vill hjälpa henne men inte kan, pga arbete och ekonomiska skäl. Det blir också tydligt eftersom han begär förflyttning för att kunna vara närmare henne. När Fader Karras sedan träffar sin

kollega Fader Dyer är det tydligt att det är två goda kompisar som ses. När Fader Karras sedan träffar Chris och hon frågar efter exorcism är han något avvaktande. Han förklarar tålmodigt att det görs inte längre. Efter ett tag går han med på att träffa Regan men inte som präst utan som psykiater. Hans avvaktande kanske kommer från att ha jobbat som psykisk rådgivare på universitetet. I sin tjänsteutövning får han säkerligen träffa på en mängd olika människor med olika problem. När han sedan själv träffar Regan och hon bevisar för honom att det är något som inte är som det skall börjar han redan samma kväll sin undersökning för att se om det behövs en exorcism. Vid exorcismen sedan är han Fader Merrin behjälplig och gör vad han kan. När de utför ritualen kan man säga att de gör ett teamframträdande. De strävar åt samma mål och hjälper varandra under ritualen. När han erbjuder sig själv till demonen är det enligt honom det enda han kan göra för att rädda Regan. Tidigare i filmen får vi se hans atletiska sida, han springer och boxas. Fader Karras är en fighter, hade vi inte fått se dessa scener tidigare i filmen hade hans beslut att ge sitt liv för Regans skull varit okarakteristiskt men nu när man har etablerat för oss att han är en fighter ter det sig inte otroligt, och vad har han för val egentligen? Fader Merrin är död, Regan håller på att dö, just i den situationen just då var det antagligen det enda han kunde göra om han ville rädda Regan.

6.1.2 Roll/rutin och social roll

Från filmen får vi inte veta var, hur eller från vem Fader Merrin har plockat upp sitt sätt att spela rollen som präst. Vi kan göra ett antagande att Fader Merrin under sin utbildningstid och första år som verksam präst träffade andra präster som influerade honom i sin tjänsteutövning. Under årens lopp sedan har han gjort sin prästroll till sin egen yrkesroll, men som sagt detta är ett antagande. Fader Merrin i sin sociala roll som präst, får vi se ganska lite av i filmen. Vi får exempelvis inte reda på varför han befinner sig på en utgrävning i Irak. Har det med hans yrkesroll att göra? Är det någon slags forskning han håller på med? Som individ tror jag inte det är helt lätt att göra den sociala rollen som präst till sin egen roll. Av egen erfarenhet av att jobba inom kyrkan blir man snabbt placerad i ett fack, när man presenterar sig för nya bekantskaper. Samtidigt som den sociala rollen kan fungera som en otymplig rustning kan den också fungera som ett skydd. Att när man går in i sin yrkesroll/sociala roll distanserar man sig och har ett särskilt förhållningssätt till sin omgivning.

Ovanstående gäller även för Fader Karras. Kan det vara Fader Karras två roller som gör att han hamnar i en troskris? Han är både präst och psykolog. De enda scenerna han agerar i rollen som präst är när han celebrerar mässa och vid exorcismen, annars är han psykologisk rådgivare. Fast när han rör sig på campus är han säkerligen lika mycket präst som rådgivare, enligt studenterna. Även i Chris ögon är och förblir han präst, inte psykolog. Även om vi får se Fader Karras i hans bakre region exempelvis när han besöker sin sjuka mamma får vi nästan aldrig se honom som privatperson, utan krage så att säga. Det är främst när han besöker sin mamma och faktiskt tar av sig sin krage, men även där får man känslan av att han inte lämnar sin roll som präst.

6.1.3 Inramningen

Fader Merrin är verksam i tre inramningar, Irak, Woodstock och huset i Georgetown. Fader Merrin rör sig obehindrat i alla tre, låt vara att scenen i Woodstock är mycket kort och att vi inte direkt får reda på vad han gör där. Med det obehindrade handlingsmönstret kan man göra antagandet att Fader Merrin är van vid att resa och att vistas på olika platser. I förlängningen av detta antagande kan man se en förtröstan i hans kall och hans yrkesutövning.

Fader Karras inramningar är campus på universitetet, hans mors lägenhet, sjukhuset och familjen MacNeils hus i Georgetown. Även Fader Karras rör sig obehindrat mellan dessa inramningar. När han träffar sin sjuka mamma blir det jobbigt för honom, men inte för att han är på sjukhuset utan för att hans mamma är sjuk. Genom sin psykolog-utbildning är han säkerligen van vid sådana avdelningar.

6.1.4 Personlig fasad

Enda gången vi ser Fader Merrin i sin prästmundering är när han skall göra exorcismen hemma hos Chris och Regan. I de övriga inramningarna har han kläder som fungerar till det han håller på med för tillfället. Detta säger oss att det är viktigt för Fader Merrin att vid exorcismen vara rätt klädd och ha tillgång till rätt utrustning, som vi kommer ihåg när han först träffar Fader Karras ber han honom med en gång att hämta saker som de behöver. Vid exorcismen har de liturgiska kläder på sig. Kanske är det för att tydliggöra både för sig själva och för demonen att de är där i sin tjänsteutövning och att det inte skall vara något tvivel om vilka de är och vad de är där för att göra. Fader Karras får vi se i liturgiska kläder både vid exorcismen och när han firar mässa. Fader Karras får vi se mer i prästkläder än Fader Merrin.

6.1.5 Uppträdande och manér

Vid utgrävningen i Irak verkar det som att Fader Merrin är en av ledarna, detta för att han hämtas när de gör ett fynd som han hjälper till att gräva fram. Vid exorcismen sedan är det sagt från ledningsnivå att Fader Merrin skall leda exorcismen och att Fader Karras skall assistera honom. Fader Merrins ledarskap är fast och ödmjukt. Han förbereder sig lugnt och stilla och tar hjälp av Fader Karras.

Även Fader Karras ger ett lugnt intryck, han diskuterar lugnt och stilla med både Chris och Regan, de enda gångerna vi ser honom upprörd är när han boxar på boxningssäcken när hans mamma har dött och vid exorcismen, exempelvis när demonen härmar hans mammas röst.

6.1.6 Främre och bakre regionerna

Som åskådare får vi vara med Fader Merrin i hans bakre region, när han tar sin hjärtmedicin. Detta gör han på ett kafé i Irak och sedan på toaletten under en paus i exorcismen. Förutom dessa scener befinner vi oss i Fader Merrins främre region. Vill han dölja sitt hjärtproblem? Det är inget som sägs rakt ut. Att han äter sitt piller på kafét i Irak och inte mer undanskymt kan man förklara

genom att där är det inte så många som känner igen honom. Om Fader Karras chefer som tar kontakt med honom vetat att han har hjärtproblem är det kanske tveksamt om han hade fått uppdraget. Då han äter sin medicin i sin bakre region kan vi anta att han inte vill skylla med det.

En bakre region för Fader Karras är när han och Fader Dyer dricker Shivas Regal inne på Fader Karras (student)rum. Förutom denna scen rör sig Fader Karras liksom Fader Merrin främst i främre regionen. Även om man kan se scenerna med mamman som ett slags bakre region blir det även ett framträdande för honom, inför henne, speciellt blir det så på sjukhuset där de har publik i de andra patienterna, och där måste han visa sig vara stark inför henne. Även när han träffar Chris vid en paus vid exorcismen måste han göra ett framträdande för henne för att inge lugn.

6.1.7 Intrycksstyrning

Det intryck som Fader Merrin ger är ett sympatiskt och ödmjukt intryck. Han ger också intrycket av att ha en massa erfarenhet. I kontakten sedan med demonen är han auktoritär och bestämd, och ger inte upp i första taget. I just den situationen måste han nog vara det. Samtidigt som de inte i sig själva kan driva ut demonen utan att det är med Guds hjälp de gör det.

Fader Karras ger ett eftertänksamt intryck, inte heller han rusar in i något utan att ha tänkt igenom det noga. Hans beslut att ge sitt egna liv upplevs inte som något som han rusar in i obetänksamt. Han har pressats dit, under ritualens gång. Skulle han kunna undgå det hade han nog gjort det, men nu är det som det är och det är enligt honom det enda han kan göra för att rädda Regan.

6.2 Rollteoretisk analys av Ritualen

I denna del av analysen kommer jag fokusera på huvudkaraktärerna Michael Kovak och Fader Lucas, de är huvudkaraktärer och för att jag senare kan dra paralleller till *Exorcistens* Fader Merrin och Fader Karras.

6.2.1 Framträdande

Redan från början etableras att Michael går prästutbildningen för att komma bort från den lilla stad han kommer från. Det visas inte att han får något ”kall” eller liknande. Fyra år senare vill han avsluta sina studier utan att prästvigas. Den tenta han har lyckats sämst med är teologi-tentan. När Michael ser flickan bli påkörd av bilen utanför campus ger han henne sista smörjelsen. För att vara någon som vill avsluta sina studier utan att prästvigas handlar han här precis tvärtom. Hans skepticism fortsätter filmen igenom ända till den slutliga exorcismen. Det som är framträdande i Michaels framträdande är hans skepticism. Han stödjer sig på den utbildning han har där han har tagit till sig vetenskapens svar på hur vår tillvaro ter sig, att det finns en vetenskaplig förklaring. Det är denna skepsis som gör att han får kontakt med Fader Lucas, för att kursläraren Fader Xavier tycker att Michael behöver praktisk erfarenhet. Även när Michael träffar och assisterar Fader Lucas är han skeptisk.

Fader Lucas agerande är direkt, osentimentalt och ibland komiskt. När Michael först lär känna honom vet han inte om han är ”på riktigt” eller en lurendrejare. Somliga av Fader Lucas handlingar pekar på att han lurar sina patienter. Exempelvis träffar han en patient, en liten pojke, och i exorcismen av pojken ”trollar” Fader Lucas fram en groda som han sedan dödar. Grodan är ett förkroppsligande av det onda. När Michael och Fader Lucas sedan kommer tillbaka till Fader Lucas hem ser Michael en liten damm fylld av grodor. Det framgår inte om pojken verkligen är besatt och om Fader Lucas lurar pojken och hans mamma, eller om det är ett sätt som han tycker fungerar vid exorcism av barn. Att trolleriet blir en form av medicin, i.o.m att grodan försvinner, försvinner även det onda.

6.2.2 Roll/rutin

Michael är påverkad av båda sina föräldrar, hans mor dog när han var liten och hans far dör när han är i Rom. I sin framtida yrkesutövning som både präst och exorcist kommer troligen Fader Lucas att ha en stor påverkan på honom. Det är inget som sägs i filmen men eftersom Michael hjälpte honom att bli fri från sin besatthet och att Michael genom detta befriande fick tillbaka sin tro är det ett säkert antagande att Fader Lucas kommer att ha en stor inverkan på honom.

Fader Lucas är en erfaren präst som har varit med om mycket. Det är uppenbart att han har mycket erfarenhet som han använder sig av i sin yrkesutövning. Det handlingsmönster Fader Lucas använder sig av är ett mönster baserat på erfarenhet och yrkesskicklighet. Vi får inte se om han har några assistenter förutom Michael. Fader Lucas tar in Michael och lär upp honom, det verkar som att han har haft studenter förut för annars hade väl inte Fader Xavier skickat Michael till honom?

6.2.3 Social roll

Kan det vara denna sociala roll som har blivit mer och mer tydlig för Michael mot slutet av sin utbildning? Att det har blivit klart för honom att han håller på och blir präst. Förutom exorcismen mot filmens slut får vi bara se några få tillfällen när Michael spelar sin sociala roll som präst, när han vigs till diakon, vid ovanstående olycka när han ger sista smörjelsen, och när han assisterar Fader Lucas vid exorcismer. Filmen slutar med att han omfamnar den sociala rollen som präst.

Där Michael tvekar inför sin kommande roll som präst har Fader Lucas omfamnat den, men observera, inte utan att tvivla. Han erkänner för Michael att han ibland tvivlar men att han alltid kommer tillbaka från sitt tvivel. Han fastnar aldrig i det. För att erkänna detta för en student krävs det antingen mod eller att han inte bryr sig om vad andra tycker och tänker. Ideala bilden av prästen är en trofast person som inte tvivlar och som står på en fast grund. Att Fader Lucas erkänner för Michael att även han tvivlar är modigt och tror jag är en handling av ärlighet gentemot Michael, för att som Fader Lucas själv säger till honom ser han sig själv i Michael. Det som gör att han tvivlar på nytt är Rosarias död. Detta tvivel ger demonen en chans att besätta honom.

6.2.4 Inramning

Vi får se Michael i följande inramningar, hans barndomshem, universitetets campus, Rom; universitet och Fader Lucas hem och hembesök. Den påverkan vi får av den inramning vi befinner oss i ser man mycket lite av hos Michael även om han befinner sig på mycket olika platser. Det finns en viss försiktighet hos honom när han går hem till Fader Lucas första gången och sedan har vi förundran hos honom när han kommer till Rom. Förutom dessa tillfällen verkar det som att inramningarna går honom obemärkt förbi. Att komma från en liten ort och sedan befinna sig i Rom, den eviga staden borde trigga igång någon respons av något slag, speciellt om man som präststudent befinner sig mitt i katolicismens centrum.

Inramningar för Fader Lucas är hans hem och när han gör hembesök. Man skulle kunna säga att det är Rom med omnejd. Eftersom han verkar på sin hemmaplan ger han ett självsäkert intryck. Han jobbar på, utför sina exorcismer, tar emot hembesök etc. När Rosaria dör på sjukhuset blir han mycket påverkad, främst för att hon dör, men kanske att inramningen/sjukhuset gör sitt till. Rosaria var en patient som hade gått till honom under en längre tid och hade han lyckats med exorcismen hade hon och hennes barn kanske inte dött. Det är tydligt att han tog Rosarias död hårt.

6.2.5 Personlig fasad

Vi får se Michael både med och utan prästkläder. Det verkar inte vara viktigt för honom att använda sin ”uniform”. Vid exorcismen av Fader Lucas har Michael civila kläder på sig. Det enda inslag av rituell klädsel är stolan. Kanske är det tidsramen som gör att de inte har tid att förbereda sig på brukligt sätt, eftersom de inte får tag på Fader Xavier får de (Michael och Angeline) ta tag i det själva och göra det bästa av situationen.

Vad det gäller Fader Lucas så får vi oftast se honom i sin prästklädsel. Kanske är det för att han jobbar när vi får se honom, vi får sällan se honom när han är ledig. Även som besatt har han sin kaftan på sig, men utan skjorta och krage. Detta ger ett skrämmande intryck genom att vara bekant, men att det är något som fattas, att bilden inte är komplett.

6.2.6 Uppträdande och manér

Michael ger ett handlingskraftigt intryck, han ger intrycket av att vara en fighter. Jag tror inte hans beslut att avsluta sina studier har tagits över en kafferastr utan att det är något som han har brottats med, den slutsatsen kan man dra vid den slutliga exorcismen av Fader Lucas, där ger han inte upp även om han misslyckas först. Detta sagt med vetskapen att Michael är en huvudkaraktär, oftast brukar de vara handlingskraftiga, dock inte utan motgångar. Även när Michael utsätts för attacker av demonen ger han ett starkt intryck.

Fader Lucas uppträder med den pondus som han har i form av att vara präst i den katolska kyrkan och därtill exorcist och vad vi antar en framgångsrik sådan. Det framgår faktiskt inte om han är framgångsrik, men återigen om han inte hade varit framgångsrik hade väl inte Fader Xavier skickat Michael till honom? Men när är man en framgångsrik exorcist? Är det vid 1/3 lyckade

utdrivningar eller vid hälften eller 2/3? Filmen säger ingenting om det.

6.2.7 Bakre och främre regionerna

En bakre region för Michael är hans studentrum på universitetet. När han skriver e-brevet till sin huvudlärare. Ett annat exempel på en bakre region är vid filmens början när vi ser hur Michael förbereder en kropp för visning i öppen kista. Yrket som begravningsentreprenör har distinkta bakre och främre regioner. När en kropp förbereds för att läggas i sin kista måste det göras med kunskap och expertis, utan publik. Vid begravningsceremonin kommer de sörjande/publiken och begravningsentreprenören tar ett steg åt sidan. Även prästyrket kan ha distinkta bakre och främre regioner. Som präst står man i centrum vid celebrerandet av mässan, som är en typisk främre region. En bakre region i prästyrket kan vara sakristian där mässan förbereds.

Fader Lucas bakre region är hans hem, men i hemmet har han ett speciellt rum där han genomför riterna. Detta rum blir hans främre region, så även de hembesök han gör. Då vi nästan bara får se Fader Lucas i tjänst får vi mest se honom i hans främre region.

6.2.8 Intrycksstyrning

Michaels skepticism är ett tydligt intryck som han ger. När han pratar med sin kurslärare i Rom Fader Xavier, är det ingen tvekan om att han är skeptisk. En skepticism som antagligen kommer ur den tveksamhet han själv känner inför sitt yrkesval. Ett annat intryck som Michael ger är när han kommer till Rom, för där blir han troligen mot sin vilja, ännu en amerikansk turist som skall "Do Europe" under sommaren. Huruvida Michael tar avstånd från detta fenomen framgår inte, men eftersom han inte gör så mycket turistanter får vi förmoda att han inte är en del av detta fenomen. Det främsta intrycket förutom skepticismen Michael ger är att han vill bli tagen på allvar. Hos Michael går allvaret och skepticismen hand i hand.

Fader Lucas kan vara lite svårtydd för Michael (och oss åskådare), eftersom han inte riktigt vet i början hur han skall tolka hans sätt att handla, exempelvis när han lurar familjen med grodan, men detta är inget vi med säkerhet vet utan det antyds bara. Det kan vara som jag tidigare skrivit att det är ett sätt för honom att göra det konkret för patienten och att det därigenom är en del av exorcismen och patientens läkande.

6.3 Jämförande analys

Här kommer jag göra jämförelser mellan de två filmerna. Denna del är uppdelad i två delar *Likheter* och *Olikheter*.

6.3.1 Likheter mellan *Exorcisten* och *Ritualen*.

Tvivlet är med i bägge filmerna, Fader Karras och Michael tvivlar och även Fader Lucas säger att han ibland drabbas av tvivel. I *Exorcisten* sägs det att syftet med Regans besatthet är att få oss att tvivla, att tvivla på att Gud kan älska oss. Fader Karras tvivel/troskris är av personlig natur liksom

Michaels.

Den äldre hjälper den yngre, är en annan likhet mellan de två filmerna. Fader Merrin hjälper Fader Karras i *Exorcisten*. Fader Lucas hjälper Michael i *Ritualen*. Men det är ingen hjälp som bara går åt ett håll utan både Fader Karras och Michael hjälper sina respektive mentorer. Detta blir speciellt tydligt i *Ritualen* där Michael befriar Fader Lucas från sin demon.

Att exorcism är en process nämns i *Exorcisten*, visserligen drivs demonen i Regan ut under en kväll men det sägs tidigare i filmen att Fader Merrin har varit med om en exorcism som tog flera månader. I *Ritualen* har Fader Lucas träffat Rosaria ett flertal gånger, men även här drivs en demon ut under en kväll, vid exorcismen av Fader Lucas.

Båda filmerna innehåller varsin ung kvinna som är besatt, i *Exorcisten* är det Regan som är på väg in i puberteten och i *Ritualen* är det Rosaria som är gravid. Man kan tolka detta som abjektion, och det monstuösa-feminina, som jag har skrivit om tidigare. I *Exorcisten* är Regan på väg in i puberteten och hennes kropp håller på att förändras och i *Ritualen* är Rosarias gravida kropp mitt i en förvandling, här har det även förstärkts med antagandet att det rör sig om incest.

6.3.2 Olikheter mellan *Exorcisten* och *Ritualen*.

Vid exorcismen i *Exorcisten* är det viktigt att de har sina prästkläder på sig, det är nästan det första Fader Merrin säger till Fader Karras, att han skall hämta kläder och annan utrustning de kommer behöva under exorcismen. I *Ritualen* har Fader Lucas sina prästkläder på sig när han gör exorcismer, men när Michael skall utföra exorcismen på Fader Lucas har han sina vanliga kläder på sig förutom stolan. Jag vet inte hur viktigt det är med rätt rituell klädsel, men helt oviktigt kan det inte vara. Som jag nämnt tidigare kan Michaels avsaknad av prästklädsel vid Fader Lucas exorcism ha att göra med att det blev mycket bråttom och att de inte fick tag på Fader Xavier.

Exorcisten har mer svärord och slem och är köttig och kroppslig. Några exempel på det är att Regan onanerar med ett krucifix, och kissar på mattan inför gäster de har bjudit hem.

Ritualen har inte alls lika många svärord och är inte lika köttig och kroppslig, det som är köttigt i *Ritualen* är den gravida kvinnan Rosaria. Vid en av behandlingarna spyr hon upp spikar. Man har i *Ritualen* valt ett annat sätt att skrämmas på. I *Exorcisten* har man valt att skrämmas med det kroppsliga, exempelvis att Regans huvud roterar 180 grader, medan i *Ritualen* har man valt ett mer psykologiskt tillvägagångssätt.

Exorcisten utspelas i Washington och *Ritualen* utspelas i Rom. Det som gör *Exorcisten* skrämmande är att den utspelas i ett radhusområde i en storstad, som i princip kan vara vilken stad som helst. Den utspelas inte i ett hus på landet eller i ett annat land utan det sker här och nu i vår verklighet, inte i något annat land långt bort. *Exorcisten* börjar visserligen i ett annat land långt bort, men det skrämmande kommer sedan hem till oss.

Ritualen utspelas till mesta delen i Rom, alltså i en annan stad i ett annat land, långt bort från vår vardag, (från en amerikansk synvinkel). Som åskådare är vi snabba med att skydda oss genom att tänka, att det sker därborta, inte här. *Ritualen* blir därför mer exotisk och därmed tryggare för åskådaren att se.

Även om båda filmerna innehåller tvivel får den personliga tron mer utrymme i *Ritualen*. I *Exorcisten* nämns det mer i förbigående. I *Ritualen* blir det Michaels personliga tro som hjälper honom att genomföra exorcismen av Fader Lucas. Denna skillnad kan bero på att vi i dagens sekulära värld har fokus på den personliga tron.

I *Ritualen* är katolska kyrkan närvarande, hela tiden. Filmen igenom rör vi oss i en katolsk sfär, Michaels hem, universitetets campus, Rom, Fader Lucas hem. Den enda sekulära plats vi får se är den lokala puben som Michael och hans kompis går till i början av filmen, vilket förövrigt är en mycket liten scen. Katolska kyrkan är den enda religiösa tradition som finns med i filmen.

Exorcisten börjar i Irak, med muslimskt böneutrop, sedan rör vi oss i Georgetown och på universitetets campus, som är en katolsk sfär. Men Chris och Regans hem är inte religiöst. Det är helt sekulärt, och det är i detta hem som filmens viktigaste scener utspelas. Även om *Exorcisten* är en katolsk och jesuitisk film⁷⁷ finns en annan religiös tradition med, islam och ett tydligt sekulärt hem.

Mässan är närvarande i *Exorcisten*. Att mässan är närvarande i *Exorcisten* är tydligt, för vi får se när Fader Karras celebrerar mässan två gånger och vi får även se när det förbereds för gudstjänst. Mässans närvaro i *Exorcisten* kan tyda på att Friedkin ville göra en så realistisk film som möjligt, och att han hade katolska präster som rådgivare. I *Ritualen* nämns det bara i förbigående att Fader Xavier i Rom skall läsa en mässa, förutom detta får vi en liten scen när Michael blir diakon. Mässan är inte närvarande på samma sätt i *Ritualen* som i *Exorcisten*.

Michael tvivlar på djävulens existens, bl.a frågar han vid ett tillfälle, om djävulen bevisar sin existens genom att inte visa sig? När han exorcerar Fader Lucas och brottas med demonen och till slut tar till sig tron på djävulen tar han också till sig tron på Gud och kan därigenom driva ut demonen. I *Ritualen* verkar det som att om Gud finns finns även djävulen och tvärtom. Att det ena finns genom att det andra finns. Detta synsätt är inget som nämns i *Exorcisten*, kanske för att det tas för givet.

I jämförelsen mellan dessa två filmer har vi en som säger sig vara sann och en som säger sig vara realistisk. *Ritualen* säger sig vara baserad på verkliga händelser, och har därigenom ett sanningsanspråk. Som jag skrivit tidigare är filmen baserad på en bok som är baserad på verkliga händelser. *Exorcisten* däremot säger sig inte vara sann, men som jag har skrivit tidigare ville Friedkin göra en så realistisk film som möjligt och har därigenom ett realismanspråk, men fallet som berättas är påhittat, men boken som filmen bygger på, är inspirerad av en verklig händelse.

När fader Karras i *Exorcisten* säger att demonen har manifesterat sig i tre skepnader säger Fader Merrin, att det finns bara en och syftar på djävulen. Namnet på demonen nämns inte i filmen, demonen heter förövrigt Pazuzu. I *Ritualen* är det viktigt med namnet, när man vet namnet på demonen kan man driva ut den. Här kan vi dra en parallell till Bibeln hur det ser ut när Jesus driver ut demoner. I evangeliernas berättelser om den besatte och svinjorden står det om en exorcism där Jesus driver ut flera demoner ur en man. Vid detta utrivande frågar han vad mannen/demonen heter

---

⁷⁷ Se ovanstående avsnitt om filmen.

och demonen svarar att han heter Legion för att de (demonerna) är många.⁷⁸

7.0 Populärkultur, religion och återförtrollningen av världen

Innan vi kommer till resultatet av uppsatsen vill jag nämna något om populärkultur, religion och återförtrollningen av världen.

Religion och populärkultur samexisterar och kan inte bara ses ur ett handlings- och konsekvens perspektiv.⁷⁹ Religion och populärkultur påverkar varandra. Vi kan se en karaktär i en film som tillhör en religion, eller vi kan i vårt religionsutövande belysa en poäng genom att använda ett filmklipp eller en sång. En religiös organisation kan exempelvis använda sig av populärkultur för att sprida information eller undervisa. Populärkulturen speglar det samhälle den kommer ur, likaså påverkar religionen det omkringliggande samhället.

En avförtrollad/disenchantad värld är en värld som är kännbar, förutsägbar och som kan tämjas. Det magiska, mystiska ger vika för kalkylerande, vetenskaplig rationalism och byråkrati, en värld där himlen är tömd på änglar.⁸⁰ När den vetenskapliga förklaringen blev rådande fanns det ingen plats för det oförklarliga, det blev svårare att tro på något som inte vetenskapligt kunde bevisas. Religionen knuffades undan i samhället och förlorade sin maktposition. Vetenskapen och religionen stod mot varandra. Den moderna och rationella människan ansågs vara en människa som inte behövde religionen.

Avförtrollningen av världen började enligt Weber med judendomen, där man vände sig bort från polyteismen och förlitade sig på Gud, som inte kunde påverkas med magi. Katolicism återförtrollade delar av världen genom sina helgon och böner kring dessa. Pilgrimsresor och tillbedjan av relikier kan sociologiskt ses som magiska handlingar.⁸¹ Med tillbedjan av de hedniska gudarna trodde man sig kunna påverka sin omvärld, med judendomen bröt man mot detta bruk och förlitade sig på den ende Guden. En Gud som valde ut sitt folk och talade genom sina profeter, och vars beslut inte kunde störas. En Gud som inte såg positivt på magi och dyrkan av andra gudar. Med katolicismens helgon och relikier kan man säga att världen har återförtrollats något. Med helgonen och relikerna kommer det mystiska närmare den troende. En bön till ett helgon kan påverka den bedjandes tillvaro. Tanken är att helgonet vidarebefordrar, och lägger fram bönen/ärendet till Gud.

Västerlänningar står inför återkomsten av det andliga tänkandet i deras vardagliga liv som ger en känsla av det mystiska, det konstiga och det otroliga. Det ger tillbaka fantasin och möjligheten till magi i västerlänningens vardagliga liv.⁸² New age och de nya religiösa rörelserna kan ses som ett svar på återkomsten av det andliga tänkandet och sökandet men där de organiserade religionerna tidigare har stått för svaren är den postmoderna människan fri att pröva sig fram på det smörgåsbord av religioner eller nya religiösa rörelser eller andra tanke-system. Vi är idag inte bundna till den religion som våra föräldrar har, vi är fria att välja.

---

78 Mark 5:1; Luk 8:28; berättelsen är även med i Matt 8:28 men där frågar Jesus inte vad mannen/demonen heter.

79 Possamai, *Sociology of Religion for generations X and Y*, 26.

80 Ibid, 96.

81 Ibid, 97.

82 Ibid, 108.

Ett gemensamt tema för både *Exorcisten* och *Ritualen* är Fader Karras och Michael Kovacs skepticism till det övernaturliga. Det är speciellt tydligt hos Michael i *Ritualen*. När han genomför exorcismen av Fader Lucas tar han till sig den övernaturliga eller mystiska delen av tillvaron, däribland onskans existens, det är det som gör att han också återfår sin tro på Gud och kan genomföra exorcismen och driva ut demonen ur Fader Lucas.

Båda dessa filmer visar på en återförtrollning av världen. I början av båda filmerna har man en strikt vetenskaplig hållning till tillvaron, men under filmernas gång blir det mer och mer tydligt att världen består av så mycket mer än vad vi kan se och mäta oss till. Här är det tydligt i *Exorcisten* där Regan får genomgå undersökning efter undersökning, men utan resultat. Inte förrän man tar kyrkan till hjälp lyckas man se vad det är som är fel med henne. Läkarvetenskapen kan inte se och behandla Regans tillstånd. Katolska kyrkan med sin andlighet kan se vad som är fel med Regan och bota henne.

8.0 Resultat

I denna resultatdel återknyter jag till frågeställningen: *Hur framställs katolska kyrkan i filmerna Exorcisten och Ritualen, och hur kan man förstå dessa framställningar utifrån ett rollteoretiskt perspektiv?*

Även om kyrkan är skeptisk till Chris när hon frågar efter exorcism lyssnar man på henne och förklarar för henne hur organisationen ser på exorcism idag. När kyrkan väl har tagit beslutet backar man inte utan man tar sig an uppgiften och försöker lösa den på bästa möjliga sätt, t.ex får inte Fader Karras själv ta sig an exorcismen utan får hjälp av den mer erfarna Fader Merrin.

I dessa filmer har man olika sätt att ta sig an exorcismen. Där kyrkan i *Exorcisten* går **tillbaka** till sina gamla riter (som man enligt Fader Karras har lämnat), tar *Ritualen* **med sig** den gamla riten in i nutiden. Detta blir tydligt genom att man i *Exorcisten* först förklarar för Chris att man inte utför exorcism idag, för att få en exorcism måste man åka tillbaka i tiden. Medan det i *Ritualen* framgår att exorcism utförs idag och har alltid gjorts. Här skiljer sig de båda filmerna åt.

Katolska kyrkan är en organisation som har följt med sin tid genom studiet av psykologi och andra vetenskaper, och har i Fader Karras både en präst och psykolog i sin tjänst, som finns till hands för studenterna på campus. Det är lätt att tänka att en organisation som har nästan 2 000 år bakom sig skulle vara mossig och bakåtsträvande, men så är inte fallet i dessa filmer. Michael liksom Fader Karras har tagit till sig psykologin och litar inte bara till sina teologiska kunskaper, det verkar t.o.m som att Michaels psykologiska/vetenskapliga kunskaper är större än hans teologiska.

Frågan man kan ställa sig är om det hos *Exorcisten* är så att samhället har sprungit iväg och lämnat kyrkan bakom sig genom sekulariseringen, och genom det behov som familjen har av exorcism nu återvänder till kyrkans trygga famn? I början av filmen är familjen MacNeil sekulariserad, de har inga religiösa symboler hemma och går inte till kyrkan, Chris låter Regan genomgå många medicinska undersökningar innan man till slut går till kyrkan för att få hjälp, på läkarnas inrådan. I detta hänseende kan man säga att familjen MacNeil återvänder till kyrkan, men hur det blir i framtiden berättar inte filmen. Ett sätt som *Ritualen* visar på en modern kyrka är speciellt i

undervisningssalen på universitetet i Rom där man har stora skärmar och digitala verktyg.

Kyrkan genom Fader Merrin och Fader Karras finns där människorna är. De rör sig inte bara i sina egna kyrkliga lokaler utan är på många olika platser. Att man genomför exorcismen hemma hos familjen MacNeil visar på en kyrka som vill vara hos människorna. Det hade troligen varit enklare för prästerna om Chris hade tagit med sig Regan till kyrkan eller församlingslokalen. Kanske är det hennes tillstånd som gör att man beslutar sig för att utföra exorcismen i hemmet. Här liknar de båda filmerna varandra, Fader Lucas tar emot patienter hemma hos sig, men gör även hembesök. Det hembesök som han gör är till den lille pojken som antas vara besatt. Vi kan göra antagandet från dessa filmer att om den besatte är ett barn gör man hembesök, är den besatte äldre/vuxen får de komma till den plats där exorcismen kommer äga rum.

Både Fader Merrin och Fader Karras ger ett mänskligt intryck, Fader Merrin med sin skröplighet/ålderdom och hjärtsjukdom, och Fader Karras med sin troskris, sorg över sin mammas död, och slutliga frustration över Regans tillstånd.

Både Michael och Fader Lucas framträder som mänskliga karaktärer med sina fel och brister. Michael har sin troskris och tvivel kring sitt yrkesval, Fader Lucas genom sitt erkännande att han själv tvivlar. Att Fader Lucas som verksam exorcist själv blir besatt gör honom mänsklig.

Fader Merrin och Fader Karras är inte rädda för att offra sina liv för det de tror på. Fader Merrin hade troligen kunnat säga nej till att hjälpa till vid exorcismen, pga sitt dåliga hjärta, men valde att ta sig an uppdraget. Fader Karras ger sitt liv för att rädda Regan, i den version av filmen jag har analyserat har man klippt om slutet för att göra det mer upplyftande och positivt, även i litteraturen nämns det att hans offer ses som något positivt, att det är något som Fader Karras gör frivilligt. Här kan man dra en parallell till Jesus som i evangelierna gav sitt liv för mänskligheten.

Genom att Michael går en kurs i Rom ges bilden av katolska kyrkan som en internationell organisation, och en centraliserad sådan. Att kursen ges i Rom ger kursen auktoritet och visar som sagt på en centraliserad organisation, det visar också på en stark organisation. Internationaliteten ges även i *Exorcisten* även om vi inte riktigt vet om Fader Merrin är på utgrävningen i Irak i sin tjänst. Som jag tidigare har nämnt börjar *Exorcisten* i Irak och fortsätter sedan i USA, i *Ritualen* börjar man i USA och fortsätter sedan i Italien.

I båda filmerna använder man sig av en handbok som används vid exorcism, detta ger bilden av en organisation som är förberedd på mötet och kampen med det onda. Någon förklaring eller presentation till denna handbok ges inte. Som åskådare får vi bara höra fraser ur den. Fader Merrin säger till Fader Karras när han skall hämta material inför exorcismen att han skall hämta den stora handboken, vi kan därför anta att det finns två versioner, en stor och en mindre.

9.0 Diskussion kring forskningen och ämnet

Under skrivandets gång slog det mig att det är mycket män som jag skriver om. I båda filmerna är det i huvudsak män i huvudrollerna. Sammanlagt i båda filmerna är det två kvinnliga huvudroller och de är i *Exorcisten*, för jag ser Chris och Regan som huvudroller. I *Ritualen* finns det två viktiga kvinnliga karaktärer men de är biroller, Angelina och Rosaria. Att det blev mansdominerat beror på

ämnet i filmerna, katolska präster som genomför exorcism. Redan på litteraturstudiet fick jag uppfattningen att det var många män, jag hittade en bok skriven av en kvinna. Ett nästa steg i forskningen kan vara att se på filmerna ur de kvinnliga karaktärernas perspektiv. Finns det något som förenar de fyra karaktärerna, Chris, Regan, Angelina och Rosaria?

Jag har fokuserat på filmerna, *Exorcisten* och *Ritualen*, jag har inte läst böckerna som filmerna bygger på. Då jag har haft fokus på skräckfilm i min problemställning har jag inte känt mig nödgad att läsa dom, men för att få en djupare kännedom om filmerna tror jag att en läsning av böckerna kan vara bra.

En möjlig fortsättning i forskningen är att ta del av uppföljarna och prequelarna till *Exorcisten*, vad ger de vid en läsning? Förändras synen på kyrkan i de filmerna? Var kyrkan med som rådgivare även när de filmerna gjordes?

Om vi tittar på bakgrunden till frågeställningen, katolska kyrkans roll i skräckfilm, kan man göra en undersökning av en särskild regissörs filmer där katolska kyrkan utgör en viktig del.

Det vore intressant att titta på den genre av filmer i katolska länder som *Exorcisten* inspirerade och gav upphov till, och om möjligt jämföra dom ur ett internationellt perspektiv.

En annan fråga som vore intressant är att jämföra två skräckfilmer där katolska kyrkan i filmerna är en viktig del, där en film har haft katolska rådgivare vid produktionen och den andra filmen har inte haft sådan hjälp. Vad är skillnaden? Blir det någon skillnad?

10.0 Efterord

Med detta korta efterord avslutas denna uppsats, det har varit kul och givande att få dyka in filmens värld på ett annat sätt än brukligt, denna gång med en teori som reskompis. Att skräckfilmen är ett sådant fascinerande ämne kom som en överraskning för mig. Jag kommer hädanefter titta på skräckfilm med ny förundran. Jag vill rikta ett tack till min handledare, Henrik Bogdan för att det med hans hjälp blev en uppsats.

Litteratur- och övrig medialista

Böcker

- Andersson, Lars Gustaf och Hedling, Erik. *Filmanalys. En introduktion*.
Lund, Studentlitteratur, 1999.
- Axelson, Tomas och Sigurdson, Ola, (red). *Film och religion. Livstolkning på vita duken*.
Örebro, Bokförlaget Cordia AB, 2005.
- Biddle, Bruce J och Thomas, Edwin J (red). *Role theory: Concepts and Research*.
Huntington, Robert E. Krieger Publishing Co., Inc., 1966.
- Cherry, Brigid. *Horror*. Oxon, Routledge, 2009.
- Giddens, Anthony. *Sociologi*. 2:a uppl. Lund, Studentlitteratur, 1998.
- Goffman, Erving. *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*.
3:e uppl. Rabén Prisma, 1994.
- Hantke, Steffen (red). *Horror Film. Creating and Marketing Fear*.
Jackson, University Press of Mississippi, 2004.
- Kermode, Mark. *The Exorcist*. 2:a uppl. London, British Film Institute, 1997, 1998.
- McDannell, Colleen (red). *Catholics in the movies*. New York, Oxford University Press, 2008.
- Olsson, Jan (red). *Filmteori Filmanalys*. Lund, Studentlitteratur, 1981.
- Possamai, Adam. *Sociology of Religion for Generations X and Y*.
London, Equinox Publishing Ltd, 2009.
- Schreck, Nikolas. *The Satanic Screen. An Illustrated Guide To The Devil In Cinema*.
Creation Books, 2000.
- Worland, Rick. *The Horror Film. An Introduction*. Malden, Blackwell Publishing, 2007.

Artikel

- Feusi, Norbert. Öppna vyer. En modell för filmanalys. *Filmhäftet*, nr 45-46, juni 1984.

Filmer

- Exorcisten* (2000) Versionen som vi aldrig tidigare har sett. William Friedkin. Warner. (DVD)
- Ritualen* (2011) Mikael Håfström. New Line Cinema. (Bio)

Internet

Jag har använt mig av följande sidor på internet, för fullständig information se respektive not:

www.imdb.com

www.mattbaglio.com

www.screenonline.org.uk